

ЩОДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ КОНКУРЕНЦІЇ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Ю. О. Моїсєєв

Одним із потужних факторів, які безпосередньо впливають на розбудову та функціонуванні національного фінансового ринку України, є конкуренція між фінансовими установами за збереження або покращення ринкової позиції, підвищення якості фінансових послуг і збільшення конкурентних переваг. В цьому контексті слід підкреслити, що згідно зі стандартами ЄС функціонування повноцінного конкурентоспроможного середовища можливо тільки за умови забезпечення захисту прав споживачів та інвесторів фінансового сектору від недобросовісної конкуренції.

В рамках оцінки сучасного рівня розвитку конкурентного середовища у фінансовій сфері важливе значення має існування фінансових ринків з альтернативними можливостями вибору для споживачів (покупців); наявність значної кількості продавців, що суперничають між собою та використовують різні інструменти ринкової політики. Так, станом на 31.03.2020 у Державному реєстрі фінансових установ налічувалось 1040 фінансових компаній. При цьому, обсяг наданих фінансових послуг протягом тільки першого кварталу 2020 року збільшився порівняно з відповідним періодом минулого року на 64,4 % (18 237,6 млн грн).

Беручи до уваги вищевказані показники можна стверджувати про наявність на фінансовому ринку України досить потужної конкуренції серед фінансових установ. Характерними ознаками конкуренції на ринку фінансових послуг України є: існування ринків з альтернативними можливостями вибору для споживачів (покупців); наявність значної кількості продавців, що суперничають між собою та використовують різні інструменти ринкової політики.

Між тим аналіз практики вказує, що конкуренція на фінансовому ринку України характеризується негативними проявами недобросовісності, пов'язаними з розвитком схемних операцій, фінансового шахрайства, демпінговою політикою, організацією фінансових відносин з елементами корупції. Наслідком проявів порушення законодавства є той факт, що у листопаді 2020 р. до НБУ звернулася найбільша кількість учасників ринку фінансових послуг щодо анулювання ліцензії (було анульовано ліцензії 34 компаній) та виключень з реєстрів (було виключено 10 компаній з реєстрів). Також на початку 2021 р. НБУ вирішив зупинити дію ліцензій 4 страхових компаній.

Таке положення вказує на необхідність посилення ефективності правового захисту добросовісної конкуренції на фінансовому ринку, в т. ч. шляхом внесення кардинальних змін у нормативно-правові акти, що складають основу правового регулювання відносин при наданні фінансових послуг.

Варто зазначити, що у національному законодавстві України конкуренцію на ринку фінансових послуг регулюють такі нормативно-правові акти, як Закон України «Про захист економічної конкуренції», Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» та «Закон України про Антимонопольний комітет України», які мають загальний характер і формують правову основу конкурентних відносин, в т. ч. на фінансовому ринку.

В цьому контексті слід враховувати, що конкуренція на фінансовому ринку це багатоаспектне явище, яке має комплексний характер і може розглядатися як з економічної та юридичної токи зору. Зокрема, в економічному сенсі *конкуренція на фінансовому ринку* розглядається як процес взаємодії та суперництва банків, страхових компаній та інших фінансових установ, у ході якого вони прагнуть забезпечити собі стійке становище на ринку

з метою максимально повного задоволення різноманітних потреб клієнтів та отримання найбільшого прибутку.

Основою для визначення поняття конкуренції на ринку фінансових послуг з юридичної точки зору безумовно є загальне поняття «економічна конкуренція» закріплене у ст. 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції», яке є базисом для визначення поняття економічної конкуренції у всіх сферах господарювання. Ґрунтуючись на положеннях вказаної норми пропонується *економічну конкуренцію (конкуренція) на фінансовому ринку* розглядати як змагання між банками, страховими компаніями та іншими фінансовими установами з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими учасниками фінансового ринку, внаслідок чого споживачі фінансових послуг мають можливість вибирати між кількома суб'єктами, а окрема фінансова установа не може визначати умови надання фінансових послуг.

Важливо підкреслити, що конкуренцію на ринку фінансових послуг слід розглядати з позиції його розподілення на сфери діяльності конкретних фінансових установ (банківський ринок, страховий ринок, ринок цінних паперів тощо). На кожному із зазначених видів фінансових ринків економічна конкуренція та її захист мають певні особливості, які було частково відображено на рівні спеціального законодавства.

Так, наприклад, у п. 8 ст. 3 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» у якості одного із принципів захисту прав споживачів фінансових послуг закріплено загальний принцип сприяння конкуренції у сфері надання фінансових послуг. Крім цього у нормі, зазначено, що фінансові установи здійснюють свою діяльність з урахуванням вимог законодавства про захист економічної конкуренції та законодавства про захист від недобросовісної конкуренції (ст. 17).

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про банки та банківську діяльність» основною метою цього нормативно-правового акту є правове забезпечення стабільного розвитку і діяльності банків в Україні і створення належного конкурентного середовища на фінансовому ринку. Конкретизація такого підходу знаходить своє часткове закріплення у ст. 53 яка присвячена питанню забезпечення конкуренції у банківській системі. Зокрема, передбачено, що банкам забороняється укладати договори з метою обмеження конкуренції та монополізації умов надання кредитів, інших банківських послуг. Крім цього, банку забороняється вчиняти будь-які дії щодо впровадження у своїй практиці недобросовісної конкуренції. Слід зазначити, що факти недобросовісної конкуренції щодо надання банком тих чи інших банківських послуг або здійснення операцій відповідно до ст. 53 Закону України «Про банки та банківську діяльність» є підставою для заборони цьому банку подальшого надання таких послуг або здійснення операцій.

Разом з тим, доцільно акцентувати увагу, що у спеціальних нормативно-правових актах не визначено конкретних засад розвитку звичаїв, традицій, правил ведення чесної конкурентної боротьби між учасниками фінансового ринку України, а лише визначено дії конкурентів, що кваліфікуються як недобросовісна конкуренція.

З метою приведення у відповідність до найкращих міжнародних практик питання правового захисту конкуренції у сфері фінансових послуг *пропонується прийняття спеціального нормативно-правового акту, а саме Закону України «Про захист конкуренції на ринку фінансових послуг»* в якому слід закріпити основні засади правового забезпечення конкуренції на фінансовому ринку, в т. ч. види правопорушень конкуренції у сфері фінансових послуг, повноваження державних органів щодо контролю та моніторингу, підстави та порядок застосування санкцій тощо.

Реалізація вищевказаних пропозицій буде у певній мірі сприяти реалізації ключових принципів захисту економічної конкуренції, створення конкурентного середовища на фінансовому ринку та ефективному функціонуванню сучасних конкурентних моделей надання фінансових послуг в Україні.